

A. Caferoğlu

TEREKEME AĞZİLE HUDUTBOYU SAZ ŞAİRLERİMİZDEN KURBANİ VE ŐİİRLERİ

Üç doğu Türk ilinin kavşacı Van, Karş, Erzurum ve yöresi, ötedenberi, adlı ve sanlı birçok sazşairlerimizin yatağı olmuştur. Sözlü ve sazlı insan yetiştirmeye elverişli tabiatıyla burası, halk ve vatan aşkını terennüm edenleri sinesinde beslemiş, onları cenup ve şimal Azerbaycan'ı ile doğu illerimizin müşterek bir unsuru haline getirmiştir. Zaman ve mekâna göre, bu sazlı ve sözlü şairlerden bir kısmı Aras nehrinin ötesinde, bir kısmı İran'da, bir kısmı da bizim tarafımızda şöhret bulmuş, yaşamıştır. Bunlar arasında, her üç Türk ilinde, şiiirleri zevkle dinlenen, ve bugün bile Van, Kars ve Erzurum «toy»-larında, macerası sazla ve sözle nakledilenlerden biri de Kurbanî,dir. Meslektaşları Lezgi Ahmet Tufarkanlı Abbas Dede Kasım, Hasta Hasan, Hayalî ve sair birçok adlı sazşairleri gibi, Kurbanî de, zamanla usta aşıklerce tasnif edilen hikâyelerin hayalî kahramanlığına çıkarılmış ve bu yüzden yaşamış olduğu gerçek hayatı maziye karışmıştır. Halbuki Kurbanî de, diğer aşıklar gibi, gerçek bir hayata malik olmuş, fakat kendisini terennüm eden daha sonraki saz şairlerince, muhtelif devirlere mal edilmiştir. Nitekim, bu yıl yazında Siirt, Bitlis, Van, Ağrı, ve Muş vilâyetleri içerisinde yaptığım, ağız derleme gezisinde, Muş'a bağlı Bulanık kaza merkezinde¹, zevkle dinlediğim saz şairlerimizden Namaz'dan² elde ettiğim malûmata göre, Kurbanî aslı itibariyle Gence'nin

¹ Bulanık'taki on günlük müsaferetim esnasında, büyüğünden küçüğünce kadar, bana karşı candan ilgi gösteren mühterem Bulanık halkına, başta sayın Kaymakam Niyazi Aras olmak üzere, minnet ve şükranlarımı sunmayı, burada, bir borç bilirim.

² Namaz, aslı itibariyle Gence'nin Aşağı Dağsalahlı köyünden olup, çocukluğunda burasını terkederek, Tiflis'e tâbi Ahıska'ya göç etmiştir. 15 yıl önce de Türkiye'ye hicretle, Bulanık'ta yerleşmiştir. Takriben 40 yaşlarındadır. Terekemedir. Şiirde «Niyazi» lâkabını kullanmaktadır. Sesi ve sazi güzel, zeki ve muhayyelesi zengin, adlı bir saz şairimizdir.

Karadağ köyündenmiş. Babası Mirza Ali bezirgânmiş. Mâşukası da **Gence hanı İzzet hanın** bacısı, hemşiresi imiş. Macerası dolayısıyla, eski devirlere, bilhassa Şah Abbas devrine, mal edilen **Kurbanî**, gerçekte ise her iki Azerbaycan'la doğu illerimizin müşterek adlı ve şanlı bir sazşairidir. Nitekim benim burada yayınladığım Kurbanî'ye ait macera ve malzeme de, Bulanık'lı sazşairlerimizden Namaz'ın ağzından derlenmiş ve Namaz'ın mensup olduğu Terekeme uruğu ağzına göre tesbit edilmiştir.

Her üç Türk elinde bilindiği veçhile Kurbanî, erenlerin kendisine, hak aşkına, sunduğu bir bâde ile, Gence hanı İzzet hanın bacısına aşık olmuştur. Kurbanî bir «Güzelleme» sinde, bu ciheti şöyle tarif etmektedir:

Yatırken gefletde geldi erenner
Yatan ne yatırsen oyan dediler
Bir bada verdiler heğgin eşgına
Aşıhsan bu çevre¹ dayan dediler.

Aşahdan girdi imir hacısı
Çılmaz üreyimden yarın açısı
Gencede de İzzet hanın bacısı²
Aşığı maşuğa bâyan dediler.

Yatırken gefletde geldi erenner
Orda bir şehir var Gence hey
Güzelleri mehbupları hubları
Gerg olufdu³ simi zâre⁴ gonca hey.

Gözel keklik yavruların ayırdı
Çaldı çırpdı çalpolarda⁵ doyurdu
Felek meni gözü yaşdı⁶ ayırdı
Aram düşdü nazlı yardan Gence hey.

Gurbaniyam yar yanına varmadım
El uzadıp gonca gülün dermedim⁷
İran gezdim Turan gezdim görmedim
Gözellikde mehbubluğda onca hey.

¹ Cebre ² Hemşiresi ³ Olmuştur ⁴ Zerre ⁵ Çalı çırpıda
⁶ Yaşlı ⁷ Koparmadım.

Erenlerin bâdesinden aşkını sezen Kurbanî, mâşûkası bulunan Gence hanının bacısını görmek için, Gence'ye doğru yol alıyor. Fakat dereye avcılara raslıyor. Avlanması istenilen keklîği kurtarmak için, avcılara mâni oluyor. Onlar da, Kurbanî'ye kızarak, tokatlıyorlar. Bunun üzerine Kurbanî de sazını eline alarak, derdini onlara saz ve sözle şöyle anlatır:

Galhdı köç eyledi könül kârvanı
Galhıbinan endi ellere doğru
Nâşı avcı kesmiş av deresini
Seyrişif marallar sallara doğru.

Ata yoğ ana yoğ ne gardaş bacı
Çıhmaz üreyimnen bu ğemler acı
Ebrüşüm muyunnân müsellim saçı
Keh-de sejde gılar bellere doğru.

Gurbanı yandırır eşgin ataşı
Gelmesin üsdüme sen teki naşı
Durmayıpnan ahar didamın yaşı
Ahipnan garışır sellere doğru.

Kurbanî'yi dinliyen avcılar, acıyarak ona yol verdiler ve kendisine karşı gösterdikleri muameleden dolayı af dilediler. Gurbanî de mukabilinde, bir keklîğin hayatını kurtardığını ve bundan çok memnun olduğunu söyleyerek, Gence'ye doğru revan oldu. Nihayet, Gence şehrine ulaştı. Burada, İzzet hanın sarayına girdi, «elçi daşında» oturdu. Kendisine pul para teklif ettiler, hiç bir ikramiye kabul etmedi. Hak âşığı olarak sazını eline aldı ve yana yakıla derdini döktü:

Nezzeket vağdında hubluğ çağında
Gördüm yar yanağı sayalanıfdı
O cismin biloru bayaz buğağı
Zöhre ziliflerin halgalanıfdı.

Sonam cübbe geymiş çarpazi çerkez
Yeşilli micazlım atlâzi gülgez
Dara ziliflerin darağ üsden as
Çarğatın ujlari sırmalanıfdı.

Gurbanım deyr kime söylüm hekâyat
 Kim elinnèn kime eđem şikâyat
 Görüm Pörüzadı eğem ziyaret
 Canım yar oğrunda cefalanıdı.

Hemşiresine âşık olduğunu anlayan han, derhal Kurbanî'nin beşinci kattan dışarıya atılmasını emreyledi. Fakat hak âşığı olduğundan pirlar imdadına yetişerek, onu büyük bir felâketten kurtardılar. Beşinci kattan atılan Kurbanî'nin vücudu yere yaklaşmakta iken, eteği zasının teline dokunmuş, o da baygın bir halde, yere serilmişti. Bu haksızlığa karşı isyan eden âşık bu işi, daha büyük hükümdara işittirmek için doğruca Gence şehrinin içerisine dalmıştır. Elindeki sazından, halk bunun, zas şairi olduğunu anlamış ve onu bir kahveye götürerek, derdinin ne olduğunu söyletmiştir. Kahvedekiler kendisinden çok memnun kalarak, serbest bırakmışlardır. Serbest kalınca Kurbanî ilk iş olarak sazının tamirine koyulmuştur. Şehrin en meşhur saz tamircisi olan Molla Yusuf'un dükkânına uğramış, pek perişan bir halde olan sazının mukabilinde, dükkânın bir köşesinde asılı duran yeni bir saz seçip almak istemiştir. Halbuki Molla Yusuf o sazi, bir hak şairi için düzenlemiş olduğunu ve her aşık vermeyeceğini söylemiştir. Uzun konuşmalardan sonra, nihayet Molla Yusuf, gözü önünde sazdaki rüştünü ispat etmek şartıyla, sazi Kurbanî'ye uzatmış; bu da gerçek bir hak şairi olduğunu aşağıdaki üç kıtayı söylemekle ispat ederek üç yüz altuna, sazi satın almıştır:

Bir gözel sevmişem sizin ölkenizde
 Tamam ölkenizin barabarıdı
 Aydı maşgalası gündü şölesi
 Bu gerif kōnumun bafadarıdı.

Canan duysa geldiyimi can eyles
 Canını yolunda hem gurban eyles
 Kimsé bilmez gemzeleri gān eyles
 Melekler şahının sitemgārıdı.

Gurbanım der iki zilfi şeydadı
 Ayatda oñunan mimi heydadı
 Deşeler serinde bu ne şeydadı
 Pörüzat sultanın yeğiyarıdı.

Padişahın hemşiresi olan Pörüzat'ın adını, Kurbanî'nin ağzından işiten Molla Yusuf, durumun kendisi için çok tehlikeli olabileceğini anlayarak, sazı Kurbanî'ye hediye etmiş ve bu suretle onu dükkânından uzaklaştırmıştır. Armağana şaşan Kurbanî de, hiç bir şey olmamış gibi çarşıya dalmış ve burada bir ihtiyara yanmıştır. Konuşup tanıştıktan sonra, ihtiyar Kurbanî'yi aşık olması dolayısıyla, o gün yapılmakta olan büyük bir toya, düğüne ,götürmeğe karar vermiştir. Bu düğün de meğerse, şahın kızkardeşi Pörüzat hanımın düğünü imiş. Kurbanî, ihtiyarın rafakatinde, düğün meclisine girince, cemaatin içerisinde, 39 çırağı ile beraber meşhur aşıklardan K ü r e n î nin de oturduğunu görmüş. Kürenî, kendisine oturmasını işaret etmişse de, üstadından aldığı terbiyeye uyarak kat'iyen oturacağı redetmiş, ancak sazının ucunu göstermekle iktifa eylemiştir. Buna alınan Kürenî derhal Kurbanî'yi değişme yahut karşılaşmaya davet etmiştir.

Aldı aşık Kürenî:

Aradım buldum gönül şehrini
Bağdım bu gönlümde gene çar¹ galdı
O çarın birisin galdırdım atdım
Bağdım dalısında² gene çar galdı.

Aldı aşık Kurbanî:

Gedir möylam³ temel vurdu dünyaya
Nişangâhı dört gıvladı⁴ çar çar⁵
Dört nesneden helg eylemiş adamı
Abu ataş haki baddı çardı çar.

Aldı aşık Kürenî:

Oğudum dersimi dersdere⁶ gatdım
Bir bezirgen buldum yarısın satdım
O çarın ikisin galdırdım atdım
Bağdım dalısında gene çar galdı.

Aldı aşık Kurbanî:

Yoğdan var eyledi cümle alemi
Endi ferishtahlar çaldı gelemi
Göyden endi hağgın o dört kelâmı
İncil zabur tevret guran çardı çar.

¹ Çahar ² Arkasında ³ Mevlâm ⁴ Kibledir ⁵ Çahar ⁶ Derslere.

Aldı aşık Kürenî:

Değ Kürenim bu sözlerim yalana
Usda deşem bu tecnisim bulana
Üçün atdım birin aldım geleme
Çardan çar galdırdım gene çar galdı.

Aldı aşık Kurbanî:

Dolanır bu dünya döner ha döner
Bir gün olur çıra gendiller söner
Gurbanım sineme azrail gonar
Götürür dört kimse çardı çar.

Burada Kurbanî, Kürenî'nin sözünü keserek, tekrar kendisi söyledi:

La mekân şehrinnèn geldim dünyaya
Ehli zennem men bu cana yeşidim
Elden ele gavdan gava süzüldüm
Gatrayken bir ummana yeşidim.

Eşgin haçalını basdım belime
Gudretten su bağlandı gölüme
Mêrfetden bir yol düşdü clime
Edep aldım bu erkâna yeşidim.

Gözsüz iydim gozlülerden göz aldım
Sözsüzken sözlülerden göz adım
Geç oyandım muradımı tez aldım
Şükür olsun bu meydana yeşidim.

Gurbanım söyledi söz muhteseri
Pir elinnèn işdim abu keşeri
Evliyeler enbiyeler serveri
Dest uzadıp bu damane yeşidim.

Bu suretle Kürenî, Kurbanî'ye yenilmiş ve ona teslim olmuştur. Pörüzad'ı kendi oğluna almakta olan vezir de, bu hâli, kendisi için hiç de müsait karşılamıyarak, derhal şaha koşmuş ve Kurbanî adlı âdi bir aşıkın, bacısı Pörüzad'ı, sokak sokak dolaşarak, sazı ile terennüm ettiğini ve bundan bütün Gence ahalsinin haberdar olduğunu

söylemiş, biran evvel tahtan çekilmesini tavsiye eylemiştir. Bu haber üzerine şah, cellatlarına bu adamın boynunu vurmalarını emretmiştir.

Fakat rüyasında Kurbanî'ye aşık olan Pörüzat, sevgilisini kurtarmaya çalıştı. Cellâtlara dört yüz altın ihşan ederek Kurbanî'yi odasına aldirttı ve burada iki âşık başbaşa şöyel dert yanmışlardır:

Aldı Kurbanî:

Gem yeyif gem çekme divâne güzel
Hemmeşe bu dünya beşe dar olmaş.
Sen sağ ol dünyada telli nigârım
Bir men ölmeyinen el haraf olmaş.

Aldı Pörüzat:

Âh zar eylerem gannar ağlaram
Şeyde bülbül kimin¹ işim zar olu²
Gece yuğum³ yoğdu günüz gerelim⁴
Hesretiynen gönül beyğarar olu.

Aldı Kurbanî:

Özün bilmezinen galhif oturma
Ahlın zaya verif fehmiñ itirme
Şevdiyin gönlüñe heber getirme
Neçe dağdı guzoyunda⁵ gar olmaş.

Aldı Pörüzat:

Bu ne pehleydi⁶ geldi başıma
Felek ağı gatdı şirin aşıma
Herkim havar verse şah gardaşıma
Yüz il⁷ menşerde⁸ yeri nar olsun.

Aldı Kurbanî:

Eşgim piyalasın doldur sora⁹ gör
Siyah zilfin dal¹⁰ gerdene dara hör¹¹
Curbanım der bizim bağı dere gör
Geçyri bağda heyva¹² olmaş narolmaş.

¹ Gibi ² Olur ³ Uykum ⁴ Kararım ⁵ Kuzeyinde ⁶ Felâket.
⁷ Yıl ⁸ Mahşerde ⁹ Sonra ¹⁰ Arka ¹¹ Ör ¹² Ayva.

Aldı Pörüzat:

Aşık meşugunnân alır-mı murat
Allahdan inayat möyladan imdat
Gurbanıdan ayrı düşse Pörüzat
Cümle dertder bu sinemde var olu.

Aldı Kurbanî:

Dedim gönül sebbe hublar hubunun
Onun her muyunda yüz min gan olu
Bizi min bir derde gilifdar eyler
Bilmey olmaz gemzesinde el olu.

Pörüzat'la Kurbanî arasında cereyan eden bu muhavere bitince, cellatlar Kurbanî'yi yakalayarak şahın huzuruna çıkartmışlar. Şahın yanında bulunan vezir de şaha, söyletmeden aşkın boynun vurulmasını tavsiye etmiştir. Fakat pirlere Kurbanî'nin imdadına yetişmiş, böylece vezirin isteği de yerine getirilememiştir. Kurbanî tekrar sazını eline alarak, sevgilisini methe koyulmuştur:

Cemalı zalhanın belhi Yusuvun
Alemi yandırer huyu mehbübün
Boyu uzun belhi ince mehbübün
Zanehdarın çevre yanı hal ola.

Dinne sözüm ey Mehemmet ümmeti
Men gerip aşığa etseñ hörmeti
Su yerine gan içici celletin
Ellerindeki zilfigarı dal ola.

Bu sözler üzerine, cellatların kılıçları birer odun dalı haline gelmiş ve patşah bu halden dehşet içinde kalarak, şayet hemşiresinin şekli şemayilini tarif ederse, derhal hemşiresini Kurbanî'ye vereceğini vadedmiştir. Bu vaad üzerine Kurbanî de Pörüzat hanımı şöyle tarif etmiştir:

Var-mı bu işlerim heyre yorannar
Gizlideli evliyeler erenner
Pörüzat sultanın üzün görenner
Ya serinnen geçer ya abdal olur.

Güneş ne doğarsan gemer ne yaħar
 Getreler gaynaşar ummannar aħar
 Gurbanım der her kim şaha kem baħar
 Yüz il menşerde yeşi nar olur.

Kurbanı'nın hemşiresini ne kadar doğru tarif ettiğini kontrol etmek üzere, nihayet şah ziyarete karar verdi. Bu işle yakından ilgili bulunanlar da derhal, Pörüzad'ı gizlice müjdelediler. O da süslenecek kardeşini beklemeğe başladı. Ansızın hemşiresinin odasına giren şah, kardeşinin güzelliği karşısında afallaşmış ve bir köşeye dayanarak, elini öpmüş; kızkardeşinin bu kadar güzel olduğunu ancak Kurbanı'den işterek, kendisini ona vereceğini sevinçle bildirmiştir. Bunun üzerine aşık Kurbanı'de şahın elini öpmüştür. Mahalle imamını çağırılarak nikâh yapılması kararlaştırılmıştır. Fakat başvezir, padişahın, kızkardeşini kendi oğluna vereceğini vadetmiş olduğunu ileri sürerek, bu hayır işe mâni olmak istemiştir. Ve ancak bu işin, vezirce tertip edilecek olan yeni bir imtihanın Kurbanı'ce kazanılması neticesinde, kabil olabileceği karara alınmıştır. Buna şah da razı olmuş. Vezir de imtihan tertibi için üç saatlik bir müddet istemiş. Kendisine izin verilmiş, o da Kurbanı'ye karşı kuracağı tuzağı tertiplemeğe başlamıştır.

Bilindiği üzere, vezirin Cazı Nigâr adlı bir de kızı var idi. Vezir eve uğrayarak telâşla kızına, Pörüzat sultanın, Karadağlı Mirza Ali Bezirgânın oğlu, Kurbanı'ye verileceğini bildirdi. O da, bu işi bozmak için, babasının kuracağı tuzağa yardım etmek gayesiyle, şehirden kırk kız topladı. Bunların hepsi bir boyda idiler. Hepsi süslenecek Pörüzad'ın odasında toplandılar. Pörüzad'a ise hizmetçi elbisesi geydirildi. Meclis kuruldu ve buraya Kurbanı davet edildi. Şimdi Kurbanı bu kırk kız içerisinde, hangisinin Pörüzat sultan olduğunu bilecekti. Ayrıca bir de imtihan heyeti davet edilmişti. Bu heyet huzurunda Kurbanı imtihan edilecekti. Muvaffak olmazsa derhal öldürülecekti. Bu minval üzerine imtihana başlandı. Ve meclise giren Kurbanı, gayet soğuk kanlı bir tavırla sazı eline alarak, Pörüzad'ı şöyle tarif etmeğe başladı:

Göy üzünü¹ bulut aldı
 Yağı² dolana dolana
 Cehilem galmadı malım
 Dosda talana talana.

¹ Yüzünü ² Düşman.

Kimi nöker kimi ağa
 Tam cem oluf bir otağa
 Naşı dilber bizim bağa
 Bağı dolana dolana.

Gurbannın gara gaşınnân
 Yandım eşgin ataşınnân
 Ahlımı aldı başınnân
 Sağı dolana dolana.

İmtihan heyeti, Pörüzad'ın hangi kız olduğunu aşkın anladığına kanaat getirince, Cazı Nigâr da göz işaretleriyle sevgilisi Pörüzad'ın kendisi olduğunu anlatmak istedi. Fakat, tam bu sırada Pörüzat, meclistekilere yemiş dağıtırken, parçalamak istediği elmayı keserken, bıçakla elini kesdi ve elindeki şeyleri yere düşürdü. Sevgilisinin parmağından akan kanı gören Kurbanî, tekrar sazına sarılarak, hasretini şöyle tasvir etmiştir:

Deryalar içinde olur adalar
 Meşe gelsin yara gelen gadalar¹
 Yığılıf bir bölük pehriz adalar
 Meclis guruf otağında sağının².

Hep engeller birbirine çatıldı
 Didam yaşı deryalara gatıldı
 Doğram doğram oldu meze tutuldu
 Gara bağrın pıçağında sağının.

Bulutdar oynaşır çarhı felekde
 Gözüm galdı şahlar şahı melekde
 Bir elim elinde dilim dilekde
 Başım gördüm gucağında sağının.

Gök üzünde şemsi gemer batıncaz
 Mine gaş oynoyof ağyar yatıncaz
 Gurbanım der gece süphe yetincez
 Başım gördüm gucağında sağının.

Bunları söyler söylemez, Kurbanî bayılarak yere serilmiş. Artık imtihan heyeti ve mecliste bulunan bütün kızlar, bunun hak sairi

¹ Kazalar ² Sâkinin —

olduğunu anlamışlardı .Aşıkı ayıltmak için saki kız, yani Pörüzat, Kurbanî'ye yaklaşarak yüzünü okşamış, o da ayılmıştır. Buna rağmen, kızı Kurbanî'den uzaklaştırdılar ve kendisine tekrar sazı ile söylemek hakkı verildi. O da sazı eline alarak:

Ale gözdü nazlı dilbar
Gelme yarım gelme dilbar
Bu ömrümün binesisen
Gelme dilbar gelme dilbar.

Geçer şaha bildiriller
Didam yaşı sildiriller
Yazıq meni öldürüller
Gelme dilbar gelme dilbar
Geldin geri dönme dilbar

Kebap üsde dönen közdü
Etdicegin cilve nazdı
Adülerden galma sözdü
Gelme dilbar gelme dilbar
Geldin geri dönme bilbar.

Nihayet, imtihan heyeti Kurbanî'nin başarı ile imtihan verdiğini bildirdi. Vezir de buna razı oldu. Ve şaha müjdeciler gönderildi. Şah da düğün yapılmasını emretti. O gece düğün yapıldı. Yengelik vazifesini Cazı Nigâr üzerine almıştı. O da Pörüzad'la beraber gelin odasına girmiş. Ve bunu gören Kurbanî:

Buyuruñ yarenneñ bizim otağa
Sereser döşenif odalarımız
Yar seniñ ucuñnan¹ ciyarım yanar
Gan ağlar innen² geri didalarımız.

Boyu uzun beñi ince yesemi
Sende galdı almadım hisemi
Bir gün yalvarısan gel al busamı
O zaman bağlanır medelerimiz.

1. Senin yüzünden 2. Bundan.

Bir sahadım¹ hefde² deyil ay kimi³
 Gız inceldim demir polat⁴ yay kimi
 Gurbanım der çeşmim endi çay kimi
 Arşa nidalandı sedelerimiz⁵.

Bir türlü Kurbanî'nin başarılarına boyun eğemeğen vezir, her ne bahsına olursa olsun, onu imhaya hazırlamaktaydı. Nihayet bir gün fırsat kollayarak aşıkı evine davet etmiş, ondan içki içmesini rica etmiştir. Haddi zatında içki ağzına almayan Kurbanî'nin, böyle bir meclise iştirakine imkân yok idi. Zira, piri buna içkiyi tamamiyle menetmişti. Bütün itirazlarına rağmen, meclisteki serhoşların Kurbanî'yi izaç etmeleri mukabilinde, bir kaç kıta söylemesine müsaade edilmesini istemiş. Meclistekiler buna muvafakat edince o da sazı eline alarak, vezire şöyle bir bedduada bulunmuştur:

Señe doam budu vekil
 Heğg işiñi götürmesin
 Göyden min bir belâ eşsin
 Birin sennèn ötürmesin.

Oturasañ ağ otağda
 Gan gusasañ lağda lağda
 Seni görüm ölen vağda
 Diliñ kelme getirmesin.

Ağaşdan olsun beşigiñ
 Yihılsın evin eşigiñ
 Hasirden⁶ olsun döşegiñ
 El yanında oturmasın.

Kurbanım der ağrısın başıñ
 Gännən⁷ yoğrulsun aşıñ
 Dağılsın goyuñ⁸ gardaşıñ
 Yurduñda kimse galmasın.

Saz ve söz bitince serhoşlar, yine eskisi gibi, Kurbanî'yi içirmeğe kalkıştılar. Yine aksi cevap alınca, aşıkın üzerine çullandılar; ölünceye kadar dövmek istediler. Fakat bu sefer de piri imdadına yetişti.

¹ Saâtım ² Hafta ³ Gibi ⁴ Çelik ⁵ Sadalarımız
⁶ Hasırdan ⁷ Kanla ⁸ Kavim ,akraba.

Bunun üzerine, son çâre olarak, Kurbanî'yi, kuş konmaz kârvan geçmez Kuşadasına atmak olmuştur. Zavallı Kurbanî ilk geceyi adada baygınlıkta geçirmiş. Ayılınca derin hayretler içerisinde kalmış; kelime-i şehadet getirerek, yırtıcı hayvanlar arasında öleceğine inanmış. Nihayet sazı eline alarak vezirin evindeki meclisi ve sevgilisini hatırlamıştır:

Gel yarım sennen bâde içelim
Bogün zavgı safasıdı göynümün
Dediñ vaz gel her gözelden gelmedi
Deyme çeksin cezasıdı göynümün.

Gene şevdelerim aldı yanımı
Yara peşkeş getirmişem canımı
Öldürseler alan olmaz ganımı
Gendi hüsnü irzasıdı göynümün.

Gurbanım der bahçalıyam bağılyam
Yardan yaralıyam sinè dağılyam
Bugün bu meclisde golu bağılyam
Dindirmiyin fenâsıdı göynümün.

Herşeyden mahrum, yemeksiz ve eşsiz kalan Kurbanî, ıssız adadan bir kurtuluş çaresi göremeyince, sazı ile derdine yanmış:

Cida düşdüm vatanımnân elimnên
İnsiz adalarda galan canım hey
Nazlı dilbar elin üzdü elimnên
Baygu tek veranda galan canım hey.

Bir neme gelmeç yarın zatınnân
Yaylığı verifdi ehtigatınnân
Zulumkâr canın men hesretinnên
Heyva kimin saralif solan canım hey.

Gurbanım der gözüm galdı esmende
Canın hardadisa canım-da orda
Yaguf kimin çoğ ağladım kanhanda
Yusuf tek zindanda galan canım hey.

Tam bu sırada, ada civarında dolaşan bir kayıkçı, aşkın sesini duyarak ona yaklaşmış, kim ve neci olduğunu, nasıl bu adaya düştüğünü sormuş. Aşık ta, bindiği geminin parçalanmasıyla, adaya mecburen sığındığını söylemiş. Bunun üzerine balıkçı da, aşığı kayığına alarak sahile çıkarmış. Fakat selâmete irişen Kurbanî, şahın eniştesi olduğunu kayıkçıya, bir lütuf olmak üzere, açmışsa da, balıkçı da, vezirin kendisini öldürtmek için başına altın vadettiğini bildirmiştir. Kurbanî derhal elbisesini değiştirerek Pörüzat sultanın bağına koşmuştur. Bağçede 40 kız eğlence tertipleyerek, haşır neşir olurken, Pörüzat ta bunları seyretmekle meşguldü. Tam bu vakit bağçeye giren Kurbanî, kızlar arasına sokularak, karısına kendisini tanıtmak hevesiyle, aşağıdaki kıtaları söylemiştir:

Havvalanif gönül çıhma ucaya
Enmesi çetindi peşman olursan
Şeversen bir gözel yet encemine
Şever şever sonra düşman olursan.

Şeversen bir gözel ara bul eyin
Yetersen murada varisa beyin
Ha böğün ha savağ seniñnem deyin
Yiyer malıñ mülküñ üryan olursan.

Gurban der yaman işder tutallar
Suval eder encemine yeteller
Öldürüller bir meydana atallar
Şairler dilinde desdan olursan.

Balkondan dinliyen Pörüzat, bu aşkın sesinden, Kurbanî olduğunu sezmiş, fakat kıyafetinden ise hiç te ona benzemediğini görmüştür. Fakat kızlar bu aşkın, hakkiyle kim olduğunu tayin etmek için tekrar şarkı söylemesini istemişler. O da şunları söylemiş:

Başına döndüyüm ala gözdü yar
Aşhların meyli sende ne gezer
Seniñ gesdin meñim canım almağdır
Ağ üzünde goşa hallar ne gezer.

Men yara g edende gilişlar parlar
 Bize yardımcı olsun erenner pirlər
 Cümle meleykler havada döller
 Bir melek yavrusu y rde ne gezer.

Bunun  zerine Pörüzat sultan kocasına yaklaşmış; o da bundan fevkal de memnun olarak sözüne şöyle devam etmiştir:

şükür olsun yar-da durmuş salama
 O gaşların kim galdırdı geleme
 Seherin güneşi çalmış eleve
 Gurbanın sevdigi bağda ne gezer.

Nihayet, Pörüzat karşısındaki aşıkın kocası olduğunu anlamış ve boynuna sarılarak ağlamıştır. Bu hali gören kızlar da, sultan hanıma hem acımış hem ağlamışlardır. Koca karı kendi odalarına çekilerek muratlarına ermişlerdir. Burada Kurbanî tekrar sevgilisine hitaben:

Sallana sallana gelen sevdigim
 Sallanışın ayağların gurvanı
 Bir g ld n ağlımı aldığ başımn n
 Bir-de g lsen dodadıların gurvanı.

Bele olur bu y rrelerin turası
 Seviş ayrılmadı derdin çaresi
  oğ ağlama geçer g z n garası
 Gaşığ g z n yanadıların gurvanı.

Gurbanım deş atdı yeter yayağa
 Saraldı g l benzin döndü boyaya
 Hesde düşdüm galđabilmem ayağa
 Tut elimn n barmadıların gurvanı.

Geceyi karısı ile beraber geçiren Kurbanî, başından geçen mace-rayi Pörüzad'a anlatmış ve bu işte kardeşi şahla vezirin elbirlik ettiğini söylemiştir. Lâkin kendisine karşı yapılan bu haksızlığın  n n  almak için, doğruca büyük şaha, şah Abbasa İrana, şik yete gitmesi l zım ge'diğine kararvermiş  ld ğunu da Pörüzad'a bildirmekten çekinmemiştir. Vedalaşmak üzere iken almış Kurbanî:

Eller köşdü yaylasını yayladı
 Yayla yeri çimen olmuş hay olmuş
 Sen ağlama men gözderiñ¹ gurvanı
 Dert mendedi² señe ne olmuş hay olmuş.

Göy üzünñen³ endirdiler kelemi⁴
 Kelem üsde gezdiriller gelemi⁵
 Didam yaşı şel eyledi eleme
 Bir getresi umman olmuş hay olmuş.

Otağına elvelalar⁶ düzülü
 Her bağıanda ħumar gözder süzülü
 Gurbanım der elim yardan üzülü
 Böğün ahır zaman olmuş hay olmuş.

Kocasının İran'a gittiğini gören Pörüzat, az sonra peşiman olmuş; arkasınca koşmuş, yolda ona irişmiştir. Kararından vaz geçemeyeceğini bildiren Kurbanî de sultan hanımına hitaben saziyle şunları söylemiştir:

Başına döndüğüm nazanı dilbar
 Ele sallanmaynan göz deyer señe
 Geñnif gurşanıf çihma aleme
 Şahın şeyragıfndan söz deyer señe.

Dön beri dön beri kimin yarısañ
 Sen hanki aşığıñ gemħırdarısañ
 Ucadan ucaya Bulğar dağısañ
 Seherin güneşi tez deyer señe.

Gurbanım der heşkes yarın öymesin
 Aşmasıñ bayaz gösgün düymesin
 Döşür etekleriñ yeré deymesin
 Yollar gubarlanmış toz deyer señe.

Fakat, Pörüzat sevgilisini, bu yeni ve maceralı seyahata bir türlü bırakmak istemiyordu. Kurbanî ise kararında musır idi. Nihayet, arayı

¹ Gözlerim ² Bendedir ³ Yüzünden ⁴ Kelâmı ⁵ Kalemî
 • Güzeller.

bulmak amaciyle sevgilisine bir elma uzatmış. Lâkin Pörüzat sultan bu elmayı almamış. Almayınca da Kurbanî sazına sarılarak şunları söylemiş:

Bir alma atdım üsdü mühekli
Almadı almamı gelem _gaş gelin
Yalvardım yahardım imlaya gelmez
Heç irca ganmıyer bağı daş gelin.

İran'a doğru yol alan Kurbanî, günün birinde «Hudapirin» çayına vardı. Fakat nehri geçemedi. Namaz kıldı ,Tanrıya dua etti. İlâhî bir kudretle arkasında bir köprü peyda oldu. Bu köprü «Kudret köprüsü» idi. Kurbanî bu köprüyü geçerek, yakın bir menzilde «İsfahan» a vardı. Bir kahveye konuk oldu. Fakat, büyük şahın huzuruna çıkmak için onbir ay beklemek zarureti vardı. Çünkü şah, senede ancak bir defa şikâyetçileri kabul etmekte imiş. Kurbanî de, ister istemez, onbir ay beklemek mecburiyetinde kalmış ve kabul günü, ilk şikâyetçi olarak huzura çıkarak şöyle bir istida takdim etmiştir:

Mürşüdüm kâmilim dinim imanım
Bir erzem var gulluğun da şah benim
Onbir aydı has tolanı bekle rem
Olasan derdime bilegâh benim.

Yarı olan neçe döner yarın nân
Her keş-de utanır öz iğrarın nân
Gözü yaşdı keşdim Hudapirinnân
Al erzemi oğu şah benim.

Yığıldılar büyük küçük geldiler
Şad yolunu zulumata saldılar
Evvel verdi sōra elden aldılar
Vermişken muradım ol ilah benim.

Gurbanım der sen benim hanım
Çeyhun yaş yerine ahtıdım ganım
Şaha peşgêş getdim men şirin canım
Cannân eziz bir matahım yoğ menim.

Şah, durumu pek âlâ anlamıştı. Derhal nezdine «Deli Bican» ı çağırarak, Kurbanî'yi sâlimen Gence'ye götürmesini ve Pörüzad sultana teslimini emretti. Her iki arkadaş yola revan oldular. Yolda «Eldevir» şehrine uğradılar. Meğerse bu şehir hanının bir kızı varmış. Bu kız Kurbanî'nin yolda olduğunu duyarak her tarafa bekçiler koydurmuş ve yoldan geçerken aşkın yakalanıp, huzuruna çıkarılmasını bunlara emretmiş. Nihayet, Kurbanî «Eldevir» şehrinde yakalanarak, hanın kızının huzuruna çıkarılmış; bu da sazı eline alarak şunları söylemiştir:

Hüsün rüyasında bir peri gördüm
Meni camalına heyran eyledi
Pervanayam şam oduna yanaram
Yandırdı cesedim büryan eyledi.

Bu sözlere kızan han kızı, kendisinden bahsedileceğine, İrana yaptığı seyahatin sebeplerini anlatmasını aşık şiddetle tavsiye etti. O da:

Bize yedirdiler çile aşınan
Güclü ile gurtuldum ölüm daşınan
Bir çüt kelimeynen savdı başınan
Zanki şah derdime derman eyledi.

Yar geyinmiş atlazınan ağınan
Doymağ olmaz onun lebi balınan
Bize bir ay doğdu dos camalınan
Gördü bizim eller bayram eyledi.

Bir gaba gurneyli mermer otahlı
Altın piyaleli gümüş tabahlı
Yuhardan geldi maşut gabaahlı
Olan bu cismini dem dem eyledi.

Göy üzünde bulut oynar yelinen
Bülbbül-de muştahdı gızıl gülünen
Han gızı gurban şirin dilinen
Eyledif yanında mehman eyledi.

Aşkın bu sözlerinden pek mütehassis olan han kızı, kendisine elinden geldiği kadar, yardım edeceğini vadetmiştir. Çünkü o da,

aşıkın hak şairi olduğunu anlamıştır. Fakat, bu sırada içeriye giren Deli Bican, han kızını hürmetle selâmlayarak, aşığı almış ve beraber Gence'ye doğru yol almışlar. Kurbanî'nin Gence'ye yaklaşmakta olduğunu haber alan vezir de, bir daha tâlihini denemek istemiş; onun için bir cazı karıya reml attırarak, aşıkın şehere girmekte olduğunu öğrenmiş, ve bu karıya, aşığı helâk etmek için, elinden gelen hilenin kullanmasını tenbih etmiştir. Bunun üzerine cazı karı, Gence'nin yanındaki yedi yol ağzında, bir tekke açarak, gelip geçenlere hayrat dağıttırılmış. Bu sahneyi gören Kurbanî de, kimin adına hayrat dağıtıldığını sormuş; cazı karı da, meydana atılarak, kendisini terkederek İran'a giden sevgilisinin hasretine dayanamayan müteveffa Pörüzat sultan adına dağıtıldığını söylemiştir. Fevkalâde galeyana gelen aşık, sevgilisi Pörüzad'ın mezarına yaklaşarak acısını sazla şöyle söylemiştir :

Ey felek sennèn elleşerem beşe bir meyden ola
Tutayım fırsat senindi kē'lemü leysan ola
Çetmişdim edil şaha men muradım almaya
Ne bülürdüm men gelincez hakile yeşsan ola.

Tuği zilfin kölgesinde serv goyuf yatmağ gerek
Selvi ağaşdan tavudu gül kefin çtmeğ gerek
Tez yuyuş tezce galdırış menzile yetmeğ gerek
Dilerem barı hudadan megamı cennet ola.

Ey nazanım kim köçürdü daru fenadan seni.
Gannı felek neçe gıydış beşe civan öleni
Deyiller ki gem yemesin bir yar üçün Gurbanî
Bu yazım hağdan yazılıf âleme nişan ola.

Aldığı acı haberden yaralanan Kurbanî, artık sevgilisinden ayrı yaşamının bir değeri olamayacağına hükmederek, kendisini öldürmek istemiş. Fakat imdadına yine Deli Bican yetişmiş. Cazı karıdan mezarın nerede olduğunu öğrenerek, derhal oraya koşmuş ve elindeki çomakla mezarı açarak, içinden bir keçi bacağı çıkarmıştır. Bundan diksinen aşık, tekrar cazı karıdan izahat almış. Fakat, bir türlü cazı karının izahatına kanmayan Deli Bican, bu sefer de çomakla cazı karıyı öldürdükten sonra, Kurbanî'yi önüne katarak, doğruca Pörüzad'ın bağına gitmiş. Fakat bağda ne ses var ne sada; yapraklar solmuş, bağçe viraneye dönmüş. Kurbanî bu manzara karşısında derinden bir ah çekerek, acısını telle şöyle dökmüştür:

Vardım gurbet li seyran eyledim
Gördüm yar dolanan yerler perişan
Özüm özüme muguf deyilem
Bir men deyilemiş eller perişan.

İntizar elinnèn pus oldu dağlar
Eşinnèn ayrılan helbetde ağlar
Saraldı telekler verandı bağlar
Bilbilin gondağı dallar perişan

Gurbanım der yürü yürü şahbazım
Yardan ayrılalı yatmer gözüm
Ferdeler pozuhdu çalmer sazım
Saz ne çalsın çalan eller perişan.

Padişah emrini yerine getirmek üzere, Deli Bican, aşkın kolundan tutarak onu sevgilisinin yanına götürdü. Cariyeler Kurbanî'yi tanıyarak sultan hanımı müjdelediler. Sultan hanım da Deli Bican'ı tanıdı, koşdu elini öpmek istedi; fakat bırakmadı. Şöylece iki sevgili birbirine kavuşmuş oldu. Son söz olarak aşık da sevgilisine şöyle bir dert yandı:

Ayah kesme dos köyünnèn nazlı yar elden geçer
Naşı bağman bağ besdiyir heyva nar elden geçer
Aşınanın terginı gılif yada sir verme gönül
Yad gelif aşna oluncaz aşna yar elden geçer.

Isde seni isdiyeni keç keçennen bes neçe
Bir yar ki hercayi olur yola gelmez heç veçe
Gurbanî der yar yanında gonağ olum bir geçe
Doldu sinim geşdi günüm ihdiyar elden geçer.

İki sevgili birbirleriyle dertleştiler, seviştiler. Ertesi gün, Deli Bican başta olmak üzere, Gence şahı İzzet hanın huzuruna çıktılar. Herkes adalet divanının, kurulacağını anlamıştı. Heman vezirler toplantıya çağırıldı. Kimin kabahatlı olduğı anlaşıldı. Kabahatlılar «katil bağma» götürüldü. Onlarla beraber vezir de öldürüldü. Hudut boyu sazşairimiz Kurbanî ise sevgilisi ile beraber muradına kavuştu.

Hâlâ bugün bile bu adlı şairimiz, Doğu illerimiz halkı arasında saza ve sözü ile yaşımaktadır.